

Moniäänistä alkuperäiskansatutkimusta

Irja Seurujärvi-Kari: *Ale jaskkot eatnigiella. Alkuperäiskansaliikkeen ja saamen kielen merkitys saamelaisten identiteetille.* Helsinki: Helsingin yliopisto 2012. 321 s. ISBN 978-952-10-7575-9.

Marja-Liisa Olthuis, Suvi Kivelä & Tove Skutnabb-Kangas: *Revitalising indigenous languages. How to recreate a lost generation.* Bristol: Multilingual Matters 2013. 251 s. ISBN-13 978-1-84769-888-9.

Tarkasteltavanani on kaksi erilaista ajan-kohtaista saamentutkimusta, joista kumpikin nostaa omalla tavallaan relevantiksi saamelaisten kuulumisen maailman alkuperäiskansojen yhteisöön. Irja Seurujärvi-Karin väitöskirja *Ale jaskkot eatnigiella* (’Älä vaikene äidinkieli’) esittelee saamelaisidentiteetin kielellistä ja yhteiskunnallista rakentumista siitä näkökulmasta, miten liittyminen alkuperäiskansojen liikkeeseen on tätä prosessia tukenut. Marja-Liisa Olthuisin, Suvi Kivelän ja Tove Skutnabb-Kankaan kirjoittama *Revitalising indigenous languages* taas kuvaa inarinsaamen täydennyskoulutushanketta, jossa kehitettiin metodeja muidenkin alkuperäiskansojen uhanalaisten kielten elvytykseen.

Alkuperäiskansojen kontekstissa yhteisön identiteetti on yhtä aikaa maailmanlaajuinen ja paikallinen. Tapaustutkimuksena Seurujärvi-Karin väitöskirja käsittelee monien valtioiden rajat ylittävää arktista alkuperäiskansaa ja Olthuisin, Kivelän ja Skutnabb-Kankaan teos taas siihen kuuluvaa, Suomessa asuvaa kielivähemmistöä. Molempien taustaksi kannattaisi lukea Veli-Pekka Lehtolan (2012) yleisesitys *Saamelaiset suomalaiset – kohtaamisia 1896–1953*. Vaikka saamelaisia assimiloitui pääväestöihin koko pohjoisella kalottialueella, kehitys alkoi

eri maissa eriytyä omiin suuntiinsa rajojen sulkeuduttua 1800-luvulta lähtien. Itsenäisessä Suomessa saamelaisten oikeuksia ei niinkään rajoitettu esimerkiksi Norjan tapaan laeilla ja virallisilla säännöillä kuin toteuttamalla kolonialismia ”tasa-arvoisesti vaikenemalla” (mts. 453–457). 1950–1960-luvuilla saamelaiskieliä hävitti joka tapauksessa kaikkialla koululaitos, varsinkin lasten raaka siirtäminen ummikoina asuntoloihin (ks. esim. Mattus 1996; Rasmus 2008). Radikaali saamelaisaktivismi nousikin ”asuntolasukupolvesta” (Lehtola 1997) jo ennen alkuperäiskansaliikkeen 1970-luvulla tapahtunutta järjestäytymistä.

Oma kieli on osa alkuperäiskansojen kulttuurista identiteettiä, ja sen ylläpitäminen ja käyttö kuuluu ihmisoikeuksiin. Käsillä olevat teokset valaisevat näitä kysymyksiä konkreettisen toiminnan tasolta: Seurujärvi-Kari pohjoismaista kielipolitiikkaa edustavan lainsäädännön sekä saamelaisten koulutus- ja järjestöpolitiikan, Olthuis ja kumppanit taas kielen revitalisointiin kohdennetun aikuisopetuksen näkökulmasta. Molemmissa tapauksissa on kyse uhanalaisten saamen kielten säilyttämisestä. Suomessa teema onkin ajankohtainen juuri nyt, kun hallituksen hyväksymä *Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi* (2012) odottaa toteutustaan.

Tutkijat osallistujina

Teokset on kirjoitettu yleistajuisesti ja havainnollisesti. Seurujärvi-Kari onkin toiminut Helsingin yliopistossa lähes kolmekymmentä vuotta saamen kielen ja kulttuurin lehtorina ja kehittänyt samalla alkuperäiskansojen kansainväliseen tutkimukseen niveltävää monitieteistä saamentutkimusta. Myös inarinsaamen täy-

dennyskoulutushanketta johtanut Olthuis on työskennellyt erilaisissa opetustehtävissä ja kehittänyt viime vuosina inarinsaamen yliopistonlehtorina inarinsaamen linjaa saamen kielen pääaineopintoihin Oulun yliopistossa. Molempien kirjojen lukukokemuksen tekee kuitenkin vaikuttavaksi ennen kaikkea se, että niiden tekijät ovat itse olleet aktiivisesti mukana prosesseissa, joita kuvaavat ja analysoivat.

Seurujärvi-Kari luonnehtii tutkijan näkökulmaansa subjektilähtöiseksi, lähestymistapaansa autoetnografiseksi ja tutkimusmenetelmänsä osallistavaksi havainnoinniksi eli osallisuudeksi tutkimuskohteensa elämään ja toimintaan. Tarkoituksena on ollut kuvata kohdetta sisältäpäin, sen omista lähtökohdista käsin. Seurujärvi-Karin lähtökohtia ovat lapsuus ja nuoruus saamelaisen kotiseutualueella pohjoisessa ja aikuisuus kaupunkisaamelaisena sen ulkopuolella. Hän on osallistunut 1970-luvun lopulta asti saamelaispolitiikkaan ja saamelaiseen järjestötoimintaan Suomessa, Pohjoismaissa ja Euroopassa sekä globaalilla tasolla alkuperäiskansojen maailmanjärjestön hallituksen ja kansainvälisten foorumien työskentelyyn. Hän toteaa tuntevansa etukäteen tutkimuksensa kohteena olevan yhteisön ja sen toiminnan, kuuluvansa siihen itsekin ja samaistuvansa tietoisesti sen arvoihin ja eettisiin käsityksiin.

Olthuisin, Kivelän ja Skutnabb-Kankaan yhteinen teos kuvaa hanketta *Complementary Aanaar Saami Language Education (CASLE)*, joka toteutettiin Oulun yliopistossa vuosina 2009–2010 ja johon myös teoksen kirjoittajat osallistuivat ja vahvasti sitoutuivat. Hankkeen tavoitteena oli järjestää vuoden mittainen inarinsaamen täydennyskoulutusohjelma jo työelämässä toimiville aikuisille: kouluttaa opettajia, kieliaineistojen dokumentoijia, kielipesän¹ ohjaajia, toimittajia,

1. Kuten Virittäjän lukijat tietävät (ks. esim. Olthuis 2003), kielipesä on Uudessa Seelannissa

pappeja, viranomaisia ja muita kiinnostuneita tukemaan työssään inarinsaamen käyttöä ja ylläpitämistä. Raportin kirjoittajista Olthuis oli hankkeen inarinsaamelainen johtaja ja suunnittelija, Kivelä kuului täydennyskoulutettaviin journalistina sekä inarinsaamelaisen perheen jäsenenä ja Skutnabb-Kangas antoi käyttöön kokemuksensa alkuperäiskansojen kielellisten oikeuksien ja monikielisen koulutuksen asiantuntijana.

Olthuis on luonnehtinut CASLE-hanketta toimintatutkimukseksi. Esimerkiksi yhteiskunta- ja kasvatustieteissä termillä tarkoitetaan tutkijan osallistumista ja tietoista vaikuttamista tutkimuskohteenaan olevan yhteisön elämään. Kielentutkimuksessa termiä on käytetty vähemmän. Toimintatutkimuksen otetta enteili jo Olthuisin inarinsaamelaisia lajinnimiä käsitellyt väitöskirja (2007), jonka aineistossa olleiden uudissanojen kehittämiseen hän oli itsekin osallistunut. Kielentutkijoiden toiminta-alueita kieliyhteisöissä ovatkin perinteisesti olleet kielten dokumentointi ja toisaalta niiden standardisointi ja uudistaminen, viime aikoina myös uhanalaisten kielten elvytys ja tukeminen – ne kuuluvat siis yhteiskunnallisen vaikuttamisen alueelle, jota yliopistot nimittävät kolmanneksi tehtäväkseen.

Seurujärvi-Karille autoetnografinen tutkimus merkitsee myös esityksen moniäänisyyttä. Hänen väitöskirjassaan sitä luovat saamelais- ja alkuperäiskansaliikkeen toimijoilta saadut monikieliset teemahaastattelut ja lomakevastaukset. Haastateltavien äänien päästäminen tutkimustekstiin edustaa tekijän mukaan etnohermeneuttista lähestymistapaa ylijärjestyksen kulttuurienväliseen ymmärtämiseen pyrittäessä. Moniäänisyyttä tekstiin luo omalla tavallaan myös arkisto-

asuvien maorien kielen revitalisoinnissa kehitetty metodi, joka auttaa kielen siirtämistä lapsille kodin ulkopuolella, kun näiden vanhemmat eivät enää puhu sitä.

aineisto, joka koostuu järjestöjen historiallisista dokumenteista ja edustaa useihin eri kansoihin ja kieliyhteisöihin kuuluvien aktivistipolvien kokemuksia. Olthuisin ja kumppanien kirjassa moniäänisyys syntyy selvimminkin kolmesta eritaustaisesta kirjoittajasta ja heidän erilaisista kokemuksistaan yhteisen hankkeen tehtävissä, mutta siinäkin on runsaasti mukana muiden hankkeeseen osallistuneiden ja toisten alkuperäiskansojen ääniä. Vaikka teosten kirjoitusprosessit ovat poikenneet toisistaan, moniääninen teksti on kummassakin tapauksessa syntynyt monien erilaisten osallistujien tietoisesta ja tavoitteellisesta yhteistoiminnasta.

Saamelaiset alkuperäiskansana

Seurujärvi-Karin väitöskirja koostuu neljästä englannin- ja pohjoissaamenkielisestä refereenttikkelista sekä 170-sivuisesta suomenkielisestä johdanto-osasta, jonka lopussa on myös englannin- ja pohjoissaamenkieliset tiivistelmät. Vastaväittäjän lausunnossaan Håkan Rydving piti johdantoa väitöstutkimuksen kypsimpänä ja korkeatasoisimpana osana. Se toimii artikkelien alustuksena ja yhteenvetona mutta vastaa myös moniin niiden herättämiin metodisiin kysymyksiin ja vie eteenpäin niissä esitettyjen teoreettisten käsitteiden pohdintaa. Lisäksi se on itsenäisesti luettavissa oleva rikas tietopaketti, joka kokoaa, taustoittaa, analysoi ja pohtii tutkimustuloksia erityisesti suomenkielisiä lukijoita ajatellen. Johdanto sopsisikin yleistajuisiksi oppimateriaaliksi suomalaisiin yliopistoihin ja korkeakouluihin sekä saamelaiskysymyksistä kiinnostuneen suuremman yleisön ulottuville.

Johdannon kahdessa alkuluvussa esitellään saamelaisten kielellistä, kulttuurista ja poliittista taustaa sekä heidän järjestäytymistään ylijarjaiseksi alkuperäiskansaksi. Kolmas luku käsittelee niin sanottua lappologiaa eli ei-saamelaisten

aiemmin tekemää ”lapintutkimusta” sekä pääasiassa saamelaisten harjoittamaa saamentutkimusta, joka 1900-luvun lopulla vahvistui. Siinä luodaan myös katsaus alkuperäiskansa- ja saamelaisliikkeen jälkikolonialistiseen tutkimukseen, jonka piiriin tekijä itsekin lukeutuu. Neljäs luku valaisee työn keskeisiä käsitteitä: saamelaisuutta ja alkuperäiskansaisuutta, niiden historiaa ja juridista sisältöä, jota valtiolliset ja kansainväliset sopimukset täsmäntävät, sekä etnisyyden, kielen ja identiteetin välisiä suhteita ja merkitystä alkuperäiskansan käsitteelle. Metodit ja aineisto esitellään viidennessä, tutkijan positio ja tutkimusetiikka kuudennessä luvussa.

Alkuperäiskansojen järjestäytymisen on 1970-luvulta asti edistänyt ympäri maailmaa erilaisten etnisten vähemmistöryhmien yhteenkuuluvuutta ja nostonut niiden kansallista ja kielellistä itsetuntoa. Seurujärvi-Kari tutkii refereenttikkeleissaan alkuperäiskansaisuuden merkitystä saamelaisten identiteettikehitykselle kolmelta kansainvälisen toiminnan tasolta: pohjoismaisesta, eurooppalaisesta ja globaalista näkökulmasta. Ensimmäinen artikkelista, ”We are no longer prepared to be silent: The making of Sámi indigenous identity”, kuvaa liikkeen syntyä ja järjestäytymistä vuonna 1975 Alkuperäiskansojen maailmanneuvostoksi (WCIP), jonka toimintaan saamelaiset – maailman järjestäytynein alkuperäiskansa – alusta asti osallistui. Vuonna 1956 perustettu Pohjoismaiden saamelaisneuvosto toimi mallina muiden alkuperäiskansojen järjestöille, ja vastavuoroisesti saamelaisten etninen identiteetti yhtenä maailman alkuperäiskansoista vahvistui. Aktivistien toiminta johti alkuperäiskielten, kulttuurien, perinteiden ja oikeuksien elvyttämiseen. Kolonisoidun uhrin sijaan näkyville on Seurujärvi-Karin mukaan noussut vahvoja ja uudistuskäykyisiä kulttuureja, joiden jäsenet tunnustavat omat perintönsä ja epistemologiansa.

Euroopan unionissa saamelaiset ovat ainoa alkuperäiskansa. Väitöskirjan toisessa, pohjoissaamenkielisessä artikkelissa ”Eurohpa rádi guovllugielaide dahje vehádatgielaide guoski vuodđogirji ja dan mearkkašupmi sámegillii” (’Euroopan neuvoston alueellisia tai vähemmistökieliä koskeva peruskirja ja sen merkitys saamen kielelle’) tarkastellaan eurooppalaisen kielipolitiikan merkitystä saamelaisen kielellisille oikeuksille ja identiteetille vuonna 1992 laaditun peruskirjan valossa. Suomi hyväksyi peruskirjan jo vuonna 1994. Artikkelit esittelee laajalti pohjoisten vähemmistökielten laillista asemaa ja suojelua sekä näiden kysymysten eurooppalaista seuranta. Seurujärvi-Kari toteaa peruskirjan toimineen dynaamisesti eurooppalaisen kielipolitiikan välineenä ja lisänsä kieltenvälistä kunnioitusta Pohjoismaissa.

Väitöskirjan laajin, kielipolitiikan ja kielen ideologisen merkityksen analyysinä merkittävin artikkeli ”We took our language back: The formation of Sámi identity within the Sámi movement and the role of the Sámi language from the 1960’s until 2008” keskittyy saamelaisten identiteettikehitykseen pohjoismaisena kieliyhteisönä Kuolan saamelaiset mukaan luettuna. Seurujärvi-Kari kartoittaa saamelaisten kieli-, koulu- ja järjestöpolitiikkaa sekä sen suhdetta pohjoismaiseen lainsäädäntöön ja sopimuksiin yli neljäkymmenen vuoden ajalta. Norja, jonka tuleviin kieliratkaisuihin Altan konflikti 1979–1981 voimakkaasti vaikutti, osoittautuu vertailussa myönteisen saamelaispolitiikan edelläkävijämaaksi. Saamen kielen tunnustaminen alkuperäiskieleksi pohjoismaisessa lainsäädännössä on edistänyt sen käyttöä ja statusta sekä vahvistanut saamelaisten etnistä identiteettiä poliittisena yhteisönä. Vaikka heidän kielellisiä oikeuksiaan ei ole käytännössä vielä läheskään toteutettu, Seurujärvi-Kari kannustaa heitä purkamaan edelleen kolonisaation rakenteita omasta-

kin ajattelustaan ja rakentamaan alkuperäiskansana tutkimusta kieltensä ja suullisen traditionsa sisältävän kollektiivisen tiedon ja kokemuksen perustalle.

Oman kielen keskeinen rooli yhteisön etnisen tai kansallisen identiteetin konstruoina ja symbolina saa tässä artikkelissa syvällisen käsittelyn. Samaistuminen yhteiseen kieleen yhdistää saamelaiset alkuperäiskansaksi yli rajojen. Toisaalta nykyisin puhutaan vielä ainakin yhdeksää eri saamen kieltä, joiden ylläpito ja revitalisointi on luonnollinen osa alkuperäiskansojen arvoihin perustuvaa kielellisen diversiteetin suojelua. Saamelaisen yhteisen äidinkielen käsitteeseen sisältyvä yksi- ja monikielisyys välinen jännite ja käsitteen suhde kansaksi identifioitumiseen pitävät lukijaa otteessaan koko väitöskirjan ajan.

Kirjan viimeisessä, pohjoissaamenkielisessä artikkelissa ”Nubbi – oddalágan identitehtat” (’Toinen – uudenlainen identiteetti’) käsitellään kolmesta valtiosta kerätyn aineiston valossa kaupunkisaamelaisten toiseutta saamelaisten keskuudessa. Se, että jo yli puolet kansasta asuu diasporassa pohjoisten kotiseutualueidensa ulkopuolella, vaatii saamelaisidentiteetin uudenlaista analyysiä ei-paikallisena yhteisönä. Seurujärvi-Kari hahmottelee monikulttuurisissa kaupungeissa ”jutaavien” saamelaisten jälkimodernia joukkoa, joka juurensa tunnustaen liikkuu vapaasti useiden päällekkäisten identiteettien välillä. Hän näkee kaupunkisaamelaisten murtavan siten sekä valtaväestön että saamelaisten omaksumia yksilotteisia stereotyyppioita saamen kansasta paikallisena ja homogeenisena yhteisönä. Toisaalta kieli, saamelaisen identiteetin toinen keskeinen tekijä, voi kotiseutualueen ulkopuolella helposti jäädä käytöstä useilla toiminta-alueilla. Urbaanien saamelaisten kotiseutupaikoiksi Norjan, Suomen ja Ruotsin pääkaupunkien onkin viime aikoina syntynyt uudenlaisia paikallisyhdistyksiä, ja nykyisin myös

internet lyhentää omakielisenä kohtauspaikkana saamelaisten välisiä etäisyyksiä.²

Ajankohtaisia kysymyksiä

Seurujärvi-Karin yleisesitys alkuperäiskansaliikkeen merkityksestä saamelaisille on Suomessa tarpeellinen, koska tätä puolta ei meillä ilmeisesti paljokaan tunneta. Esimerkiksi siitä sopii vaikkapa Nils-Aslak (Ailu) Valkeapään taiteilijakuva käsittelevä Ari-Pekka Lahden tuore näytelmä *Áillohaš – auringon poika*. Siitä koko alkuperäiskansan käsite puuttuu, vaikka se oli Valkeapään taiteilijuiden olennainen lähtökohta. Saamelaisena kansalaisoikeustaistelijana aloittanut Valkeapää (ks. Valkeapää 1971) oli mukana jo Alkuperäiskansojen maailmanneuvoston perustamiskokouksessa 1975 ja toimi sen jälkeen järjestön ensimmäisenä taiteellisenä koordinaattorina. Juhannuksena 1979 hän järjesti Kaaresuvannossa maailman alkuperäiskansojen ensimmäisen kulttuurifestivaalin, johon osallistui erityisesti arktisen alueen taiteilijoita, myös suomalais-ugrilaisia. *Áillohaš*-näytelmän repliikeissä vilahdellut termi *sukukansat* tuntui kuitenkin anakroniselta, eikä sitä ole taidettu saamelaisten diskurssissa juuri käyttääkään.

Alkuperäiskansoista (engl. *indigenous peoples*) käytetään monia muitakin nimityksiä, muun muassa termejä *ensimmäiset kansat* (*First Nations*) ja *neljäs maailma* (*Fourth World*). Kuten jo nimien edusosat *kansa*, *kansakunta* ja *maailma* kertovat, kukin termi luo erilaisen perspektiivin alkuperäiskansaisuuden käsitteeseen. Eri

2. Vuonna 2011 CASLE-hankkeen Suvi Kivelä perusti Facebookiin kohtauspaikan *Anaráškielá orroomviste* ('Inarinkielinen olohuone'). Vuonna 2012 aloitti pääkaupunkiseudun saamelaisille tarkoitettu *Sámi orrunlatnja* eli *Saameolohuone*. Vuonna 2013 Helsinkiin syntyi kielipesä, ja kesällä 2014 valtioneuvosto teki periaatepäätöksen saamelaisten toimintakeskuksen perustamisesta pääkaupunkiseudulle.

yhteyksiin käsitteestä on laadittu myös monenlaisia määritelmiä. Seurujärvi-Kari selvittää johdannossaan vuonna 1989 laaditun Kansainvälisen työjärjestön alkupe- räis- ja heimokansoja koskevan yleissopi- muksen (ILO 169) edustamaa näkemystä ja tulkintoja. Siinä termiä *alkuperäiskansa* käytetään kansoista, jotka polveutuvat jonkin nykyvaltion alueella tai isommal- lakin maantieteellisellä alueella ennen sen valloitusta, kolonisointia tai rajojen vakiintumista eläneistä väestöistä ja ovat säilyttäneet omat sosiaaliset, taloudelliset, kulttuuriset ja poliittiset instituutionsa osittain tai kokonaan. Subjektiviisena pe- ruskriteerinä yleissopimus pitää ryhmän itseidentifikaatiota eli sitä, että se katsoo kuuluvansa alueella ensin asuneen väes- tön jälkeläisiin. (Ks. ILO 169 § 1.)

Seurujärven väitöskirja toimii johda- tuksena paitsi alkuperäiskansan käsittee- seen myös moniin saamelaisten oikeuk- sia koskeviin ajankohtaisiin kysymyk- siin. Vaikka saamelaiset ovat perustus- lain 17. pykälän mukaan Suomen alkupe- räiskansa, Suomi ei ole vielä ratifoinut jo vuonna 1991 laajalti hyväksyttyä ILO 169 -sopimusta. Siitä on tullut sisäpoliittinen kiistakysymys etenkin alkuperäiskanso- jen mahdollisten maita ja vesiä koskevien omistus- tai hallintaoikeuksien vuoksi. Sopimuksen ratifiointi kuuluu kuitenkin nykyiseen hallitusohjelmaan, ja viimeai- kaisten tietojen mukaan se toteutuisi syk- sällä 2014. Samaan aihepiiriin kytkeytyy myös saamelaiskäräjälain kiistanalainen saamelaismääritelmä, josta poliitikot ja virkamiehet ovat yrittäneet viime kuukau- sina kirjoittaa uutta versiota. Kesäkuussa 2014 ministerityöryhmä ja saamelaiskä- räjät hyväksyivät kompromissiesityksen, mutta lain uudistaminen on tätä kirjoit- taessani yhä avoin kysymys.³ Seurujärvi-

3. Nykymääritelmästä ks. esim. <http://tieteen-termiopankki.fi/wiki/Oikeustiede:saamelainen>; sen tuottamista ongelmista alkuperäiskansalle ks. Juuso 2014.

Kari taustoittaa johdantoluvussaan näitä ongelmia tuoden esiin myös tutkijoiden esittämiä kriittisiä ja ristiriitaisia puheenvuoroja. Kysymykseen siitä, mitä saamelaisuus oikein on, hänen oma tutkimuksensa vastaa kytkemällä sen – kaupunkisaamelaisuuden uudet muodot mukaan lukien – saamelaisyhteisön historiaan ja alkuperäiskansaliikkeen ideologiseen kontekstiin.

Kansa ja sen kielet

Seurujärvi-Karin mukaan yhteinen kieli on siis saamelaisyhteisölle etnisen yhteenkuuluvuuden symboli ja vahvistaa sen identiteettiä kansana. Sitä osoittaa myös termin *saamen kieli* käyttö. Seurujärvi-Kari toteaa viittaavansa sillä itse yhtiäältä omaan äidinkieleensä eli saamelaiskielistä suurimpaan pohjoissaameen, toisaalta yleistävästi monien eri saamelaiskielten joukkoon. Kuten tekijä huomauttaa, ensin mainittu käytäntö on väitöskirjan kontekstissa ymmärrettävä, koska juuri pohjoissaamelaiset olivat keskeisiä toimijoita saamelaisten ja alkuperäiskansojen järjestäytymisessä. Pienempienkin saamen kielten puhujat tuntuvat kyllä käyttävän äidinkielistään samaa muotoa. Tapa viitata yksikkömuodolla *saamen kieli* yleisesti kaikkiin saamelaiskieliin taas kuuluu nykyään myös pohjoismaiseen lainsäädäntö- ja hallintokieleeseen. Esimerkiksi Suomessa sitä käytetään otikkotasolla hallituksen *Toimenpideohjelmassa saamen kielen elvyttämiseksi* (2012) ja *Saamen kielilaisissa* (2004); tekstissä sen täsmennetään viittaavan inarin-, koltan- ja pohjoissaameen. Seurujärvi-Kari mainitsee, että vuonna 1971 Jällivaarassa perustetun saamen kielilautakunnan tavoitteena oli alun perin kaikille saamen kielelle yhteisen kirjakielen ja ortografian laatiminen. Hanke kariutui, mutta saamen kansan yhtenäisyys yli kieli- ja valtionrajojen säilyi symbolisessa, yhteiseen

kieleen viittaavassa yksikkömuodossa.⁴

Kansana saamelaisyhteisöön viitataan Suomen ja Norjan lainsäädännössä termiin *alkuperäiskansa* välityksellä.⁵ Poh-tiessaan alkuperäiskansojen identiteettiä kansakuntina Seurujärvi-Kari palaa monesti Benedict Andersonin (2007 [1983]) vanhaan teoriaan ”kuvitellusta yhteisöstä”, jonka kirjapainokapitalismi (romaanit ja sanomalehdet) ja sen käyttämä kirja(paino)kieli nationalismin nousukautena tuottivat. Hän kiistää kuitenkin sen implikaation, ettei kansallista identiteettiä voisi syntyä suullisissa kulttuureissa. Suullisen ja kirjallisen kulttuurin raja onkin ollut veteen piirretty viiva jo vuosisatoja ennen nationalismin syntyä, ja niiden vastakkaisuus kyseenalaistuu edelleen sähköisillä foorumeilla, joille monet kansat parhaillaan luovat suoraan kirjakieliään ja muita kirjallisen kulttuurinsa muotoja. Andersonin nationalismikäsitystä on arvosteltu (esim. Silverstein 2000) myös sen sisältämästä homogeenisen, standardisoidun kieliyhteisön oletuksesta: yhtiäältä se luokittelee kansallisen ryhmän jäsenet ulkopuolisista (’heistä’) erottuviksi, toisaalta essentiaalista kaikkii ryhmän rajojen sisäpuolella olevat samanlaisiksi (’meiksi’). Seurujärvi-Karin kuvaama alkuperäiskansojen jälkikoloniaalinen identiteetti-prosessi näyttäisi viittaavan siihen, että 2000-luvulle paremmin luontuva kieli-poliittinen vaihtoehto olisikin monikielinen ja erilaisia kielimuotoja sietävä mutta identiteetiltään vahva ja dynaaminen yhteisö – nimitetäänpä sitä sitten heimoksi, etniseksi ryhmäksi tai kansakunnaksi.

4. Symbolisen funktion sijaan yksikkömuotoa voisi kuvata myös saamelaisuuden ikonisena indeksinä (vrt. Silverstein 2000: 117–118). Olthuis ym. (s. 151) näkevät yhden yllirajaisen kansan käsitteen tehneen saamelaisista näkyvämmän ja vahvemman moniin muihin alkuperäiskansoihin verrattuna.

5. Ruotsin vastaavat lait puhuvat *kansallisista vähemmistöistä* (*nationella minoriteter*).

Kadonneen sukupolven synnyttäminen

Maailman noin 7 000 kielestä peräti 4 000 on alkuperäiskansojen puhumia, useimmat niistä uhanalaisia ja monet kuolemaisillaan. Alkuperäiskansat ovat yleensä väkimäärältään pieniä; ne muodostavat vain viisi prosenttia koko maailman väestöstä. Olthuisin, Kivelän ja Skutnabb-Kankaan hankekuvaus keskittyy yhteen pienimmistä: inarinsaamelaisista, Inarin alkuperäisasukkaita, ei ole koskaan ollut yli tuhatta henkeä. 1800-luvulla Inariin alkoi muuttaa yhtäältä pohjoisaamelaisia, toisaalta suomalaisia uudisasukkaita, mutta kielen uhanalaistuminen alkoi varsinaisesti vasta 1900-luvulla. Nykyisin inarinsaamea puhuu noin 350 henkeä, ja inarinsaamelaisiin etnisesti samaistuvia on arvioitu olevan 900. Heidän kohdallaan ei siis voi puhua ”kansansirpaleesta”, joiksi tutkijoilla oli ennen vanhaan tapana luonnehtia pienten sukukielten puhujia. Kyseessä on yhden pitäjän vesistöjen rannoilla pitkään elänyt kalastajayhteisö, jolla on saamelaisvähemmistönä oman kielensä lisäksi muitakin kulttuurisia erityispiirteitä.

Lasten nopeaan suomenkielistämiseen pakotti inarinsaamelaisiakin ennen kaikkea sodanjälkeinen kansakoulu- ja asuntolajärjestelmä. Toisaalta he ottivat kielen revitalisoinnin ensi askeleet samoihin aikoihin kuin ensimmäiset alkuperäiskansat muualla maailmassa. Matti Morottaja alkoi jo 1970-luvulla opettaa inarinsaamea vapaaehtoisena aineena peruskoulussa ja haki 1980-luvulla kielipesiin valtion rahoitusta monista eri ministeriöistä. Ensimmäinen kielipesä (*Kieläpierväl*) voitiin kuitenkin perustaa Inariin vasta vuonna 1997 Suomen Kulttuurirahaston tuella. Inarissa kielipesien tulokset ovat olleet erittäin rohkaisevia, sillä viidessätoista vuodessa kymmenet lapset oppivat inarinsaamen toiseksi kielekseen ja pystyivät jatkamaan sen käyttöä myös koulussa.

Metodia on alettu käyttää muidenkin saamen kielten elvytykseen.⁶

Kielen ylläpitämiseksi oli saatava nopeasti myös työikäisten ”kadonneen sukupolven” tilalle inarinsaamentaitoisia aikuisia, koska pääosa kieltä puhuvista oli jo yli 60-vuotiaita.⁷ Tähän haasteeseen vastasi täydennyskoulutushanke Complementary Aanaar Saami Language Education, joka toteutettiin Oulun yliopiston Giellagas-instituutin, Inarissa toimivan Saamelaisalueen koulutuskeskuksen ja inarinsaamen kieliyhdistyksen Anarâškielâ servin yhteistyönä. Olthuisin, Kivelän ja Skutnabb-Kankaan kirja *Revitalising indigenous languages: How to recreate a lost generation* kuvaa perusteellisesti CASLE-hankkeen suunnittelua, tavoitteita, toteutusta ja tuloksia: tarkoituksena on välittää aikuisten kielenelvytyksestä saatua tietoa toisille alkupe- räiskansoille.

Teos sisältää valtavasti yksityiskoh- taista tietoa, ja sen retorinen esitystapa on harkittu tarkoin. Lukemista helpottaa dia- loginen rakenne, joka tuo tutkimustiedon rinnalla pitkin matkaa näkyville kolmen kirjoittajan ja heidän edustamiensa ryh- mien henkilökohtaisia kokemuksia ja ar- vioita hankkeen onnistumisesta ja ongel- mista. Skutnabb-Kankaan lyhyen johdan- non jälkeen kaikki kirjoittajat esittelevät kirjan toisessa luvussa hankkeen lähtö- kohtia ja omia kielipoliittisia taustojaan. Kolmannessa luvussa Kivelä kertoo ina- rinsaamen muuttumisesta uhanalaiseksi

6. Ks. myös Pasanen 2003, 2010. Alkuperäis- kansojen kielipoliittisen historian kannalta ks. Skutnabb-Kankaan tietolaatikoita 7 ja 8 (Olthuis ym. s. 188–197).

7. Erään vuosina 2008–2010 tehdyn laskel- man mukaan 287:stä inarinsaamen puhujasta oli 4 % 20–29-vuotiaita, 7 % 30–39-vuotiaita ja 18 % 40–59-vuotiaita. Alle 20-vuotiaita oli 16 % ja yli 60-vuotiaita 55 % (ks. Olthuis ym. s. 29–30). Tie- tolaatikossa 15 Skutnabb-Kangas käsittelee alku- peräiskansojen kadonnutta eli ”varastettua suku- polvea”, joka riistettiin kouluvuosiksi valtakielisiin asuntoloihin.

saamelaiskieleksi. Neljännessä Olthuis kuvaa hankkeen opiskelumenetelmiä ja viidennessä Olthuis ja Kivelä havainnollistavat vuorotellen CASLE:n toimintavuotta yhtäältä suunnittelu- ja opettajatiimien ja toisaalta opiskelijoiden näkökulmasta. Kuudes luku sisältää Olthuisin laatiman, humanistiselle hankkeelle harvinaisen tiukan ja perinpohjaisen riskianalyysin. Viimeisessä luvussa kaikki kirjoittajat tarkastelevat CASLE:n tuloksia ja monikielisuuden merkitystä alkuperäiskansoille.

Kirjan loppuun on sijoitettu kahdeksantoista sen teemoihin kytkeytyvää tietolaatikkoa, joista suurimman osan on laatinut Skutnabb-Kangas. Niissä hän asettaa CASLE:n ja saamelaisten tilanteen maailman alkuperäiskansojen ja muiden uhanalaisten kieliyhteisöjen kontekstiin. Saamelaisten erityiskysymysten lisäksi niissä jaetaan tutkimustietoa muun muassa kielenelvytysmetodeista, kielen ja etnisen identiteetin suhteesta, alkuperäiskansojen kielinäkemyksistä, äidinkielen määrittämisestä sekä kielellisistä ja koulutuksellisista ihmisoikeuksista – tutkijan äänellä myös avoimesti kantaa ottaen.

CASLE-hankkeeseen valittiin koulutettaviksi seitsemäntoista motivoitunutta ja hankkeen päämääriin sitoutunutta 25–55-vuotiasta eri alojen ammattilaista, jotka lähtivät työpaikoiltaan vuodeksi inarinsaamen kieli- ja kulttuuriopintoihin. Koulutus edellytti kaikilta päätoimista opiskelua (1 700 tunnin työskentelyä vuodessa), jotta sille olisi saatu rahoitusta; hankkeen työntekijät auttoivat rahoituksen hakemisessa eri lähteistä. Neljää opiskelijaa lukuun ottamatta kurssilaisilla oli inarinsaamelainen suku- tai perhetausta. Koska koulutettavat olivat tietyille aloille valmistuneita ammattilaisia, he olivat aiemmin opiskelleet yhtä tai kahta vierasta kieltä ja tottuneet kielenopiskeluun. Monet heistä osasivat entuudestaan pohjoissaamea.

Koulutusmetodi kehitettiin useiden eri opetusmenetelmien pohjalta. Koska kukaan opiskelijoista ei puhunut inarinsaamea, sitä opetettiin toisena tai vieraana kielenä. Tärkeänä ryhmänä kielen opettamisessa ja elvytyksessä toimivat kielimestarit, joiksi rekrytoitiin 23 vanhempaa inarinsaamen puhujaa. Metodisena mallina toimi tässä lähinnä kalifornialaisen AICLS-järjestön⁸ kehittämä Master–Apprentice (’Mestari–kisälli’) eli M-A-ohjelma, jossain määrin myös aiempien inarinsaamelaisten kielimestarien työskentely kielentutkijoiden opettajina ja työtovereina kenttätöissä.⁹ Kielikylymenetelmän eri muodoista taas tärkein oli täydellinen kielikyly. Vain ensimmäisinä kuukausina suomi oli jonkin verran apukielenä luokkaopetuksen kolmella kurssilla, joilla siirryttiin inarinsaameen kaksikielisuuden kautta. Teoreettinen opinto-ohjelma oli Kivelän mukaan koulutettaville erittäin vaativa; varsinkin syntaksin kurssi vaati eri alojen ammattilaisilta paljon ponnistelua. Lisäksi opiskelijat suorittivat Inarissa käytännön kursseja inarinsaamelaisesta kulttuurista ja harjoittelivat kielitaitoaan valituissa työkohteissa. He opiskelivat myös inarinsaamen kielen ja kulttuurin dokumentointia nauhoittamalla kielimestareilta tutkimus-

8. *Advocates for Indigenous California Language Survival* (ks. Hinton 2002).

9. Olthuis ym. (s. 43–47) vertailevat revitalisoinnin mestari–kisälli-malleja tutkijoiden ja kielimestarien työskentelyyn. Vertailu pohjautuu muun muassa haastatteluun, jossa selostin 1970-luvun alussa paikannimien keruuta varten aloittamiani inarinsaamen opintoja. Tuolloin en ollut vielä tutkija, joten kokemukseni muistuttivat monessa suhteessa myös CASLE:n opiskelijoiden kertomaa. Inarinsaamelaisten kielimestarien ja tutkijoiden yhteistyön tuloksia 1800-luvun lopulta 1900-luvun lopulle asti edustaa sitä vastoin sanakirjan *Inarilappisches Wörterbuch* (Itkonen 1986–1991) aineisto, jonka käyttöoikeudet ovat nykyisin Anaråškielâ servillä. Ne saattavat siis päätyä uusiokäyttöön (*language reclamation*) kielenelvytyksen edetessä (ks. tietolaatikko 2, Olthuis ym.).

aineistoa yliopistoa varten sekä kuvaamalla täydennyskoulutettavien käytännön kursseja ja kieliyhteisön tapahtumia.

Hankkeen onnistuminen

CASLE-hanke onnistui. Kaikki osallistujat läpäisivät koulutuksen hyvin arvosanoin. Suuri osa heistä työskentelee nyt eri tehtävissä Inarissa inarinsaamea käyttäen, muutamat ovat jatkaneet inarinsaamen yliopisto-opintoja, ja pro gradu -tutkielmiakin on jo valmistunut. Täydennyskoulutukseen laadittua opintosuunnitelmaa voidaan hyödyntää inarinsaamen linjan pääaineopintojen pohjana Oulun yliopistossa. Koulutuksen osana valmistui oppimateriaaleja kouluihinkin. Kurssien opettajat kirjoittivat oppimateriaaleja, joista syntyneen oppikirjan *Kieläkyeimi* ('Kielikaveri', Morottaja, Kuuva & Olthuis 2014a) sekä siihen liittyvän harjoituskirjan (Morottaja ym. 2014b) Saamelaiskäräjät on julkaissut lukioasteen saame vieraana kielenä -opetusta varten. Yksi täydennyskoulutettavista inarinsaamensi kouluopetukseen matematiikan oppikirjan, toinen kokosi historian sanaston. Kolmannet käänivät englannista inarinsaameksi suositun lasten kuva- ja sanakirjan *Vuosmuš tuhháát säännid anaráškielân* ('Ensimmäiset tuhat sanaa inarinsaameksi', Amery 2011), joka tosin edustaa niin pitkälle alkuteoksen edustamaa kulttuuria, että sanaa *ergi* ('härkä') kuvittava porokin esiintyy siinä Santa Clausin ajokkina. CASLE:n opiskelijoista syntyi myös *Koškepusko* ('Kuivahauki') -niminen lauluhytye, joka kirjoitti omia laulukstejä, ja musiikin lisäksi hankkeessa valmistui muun muassa radio-ohjelmia, valokuvia ja videoita, joihin voi tutustua internetissä.¹⁰

CASLE vaikutti monin tavoin inarinsaamelaisen kieliyhteisön elämään. Kieli-

pesiin ja kouluihin valmistui inarinsaamentaitoisia opettajia. Perustettiin ainakin yhdeksän uutta työpaikkaa ja kaksi uutta kielipesää. Kielipesälästen vanhempien kielitaito kasvoi ratkaisevasti. Inarinsaamen opetus ala- ja yläkoulussa kolminkertaistui. Saamelaisalueen koulutuskeskus aloitti inarinsaamen kielen ja kulttuurin vuoden mittaisen opetuksen, johon osallistui lasten vanhempia, isovanhempia, kielimestareita ja opettajia ja jonka puitteissa syntyi myös innovaationa idea "lapsikielimestareista". Yli kahdenkymmenen vuoden tauon jälkeen inarinsaamea saattaa kuulla nyt myös kirjossa, ja Raamatun ja virsien käännytyö käynnistyi jälleen. Inarinsaamenkielinen kerhotoiminta ja kieli-iltamat alkoivat. CASLE vahvisti näin osaltaan inarinsaamen elpymistä. Olthuis ja kumppanit arvioivat kielen nousseen viidentoista vuoden aikana Unescon uhanalaisuusasteikolla kaksi porrasta ylöspäin eli vakavasti uhanalaisesta epävarmaan, helposti haavoittuvaan tilaan. Revitalisointi jatkuu, ja toisellekin täydennyskoulutushankkeelle olisi kirjoittajien arvion mukaan vielä tarvetta.

Kirjoittajat mainitsevat monia tekijöitä, jotka vaikuttivat hankkeen onnistumiseen. Koko projektin metodisesta suunnittelusta kantoi vastuun Olthuis, joka kokosi työryhmät, kehitti opiskelijavalinnalle periaatteet, laati hankkeen hallinnon, budjetin sekä yritysmaailman projektien johtamis- ja hallintaoppaan mukaisen riskianalyysin, jonka ansiosta valmisteltiin jopa varasuunnitelmat mahdollisten epäonnistumisten vuoksi. Olenaisesti hanketta kantoi myös suunnitteluryhmä ja opettajien läpi vuoden tekemä tiivis ja uutta luova tiimityö. Ilman koulutettavien tietoista sitoutumista inarinsaamen elvytykseen yhteisenä päämääränä hanke ei olisi tietenkään onnistunut. Kivelän kuvauksen mukaan kielen ottaminen uudelleen käyttöön äidinkielenä kosketti syvästi sekä kadonneen su-

10. Ks. <http://www.casle.fi/> ja <http://areena.yle.fi/radio/anaras>.

kupolven edustajia että muita kurssilaisia. Oppimisen ytimessä – ja koko hankkeen sydämenä – olivat kielimestarit, joiden kanssa työskentelyä ”tekemällä oppii”-periaatteella opiskelijat rakastivat eniten. Mestareille itselleenkin työ oli palkitseva kokemus. Muutamille heistä se merkitsi harvinaista tilaisuutta äidinkielen käyttöön ja johti kielen elpymiseen myös omassa elämänpöyrissä.

Monikielisyttä kieliyhteisön ehdoin

Kirjansa loppuksi Olthuis, Kivelä ja Skutnabb-Kangas käsittelevät kielten uhanalaisuuteen ja elvytykseen liittyviä väärinkäsityksiä, muun muassa tutkijoiden pelkoa marginaalistumisesta, johon kaksikielisen koulutuksen varaan tietoisesti rakennetut revitalisointiohjelmat alkuperäiskansoja johtaisivat. Seurujärvi-Kari toteaa väitöskirjassaan saamelaisten omaksuneen 1980-luvulta lähtien kaksikielisen koulutuspolitiikan turvatakseen äidinkieltensä säilymistä yksikielisyteen tähtäävien suluttamistoimien ajanakin. Saamelaisilla on myös pitkän linjan kokemus valtioiden ja kielten rajat ylittävästä luonnollisesta monikielisydestä. Erityisesti vapaa monikielisyys tuntuisi olleen ominaista inarinsaamelaisille. Omien havaintojeni mukaan 1970-luvun alussa monet heistä puhuivat oman kielensä ja paikallisen suomen lisäksi yleisesti naapurikieliä, pohjois- ja koltansaamea, ruotsia ja norjaa, vanhimmat sodan muistona saksakin. Vuonna 1962 inarinsaamelaisista oli tutkimuksen mukaan monikielisiä 38 prosenttia, koltansaamelaisista 13 ja pohjoissaamelaisista 7 prosenttia; kouluopetuksen vieraita kieliä ei laskettu tilastoihin (Nickul 1968: 94). Voimakkaan suomalaistumisen tai hybridin kulttuurin sijaan inarinsaamelaisia voisikin vaihteeksi tarkastella rajoja ylittävään vuorovaikutukseen kykenevänä saamelaisena kieliyhteisönä (vrt. Lehtola & Länsman 2012: 28–29).

Saamelaisten monikielisyys näkyi myös tässä tarkasteltujen teosten julkistustilaisuuksissa, joiden kielivalinnat olivat vastaanottajan mukaan tilanteisesti harkittuja. Seurujärvi-Karin väitöstilaisuus oli pullollaan kansainvälistä yleisöä, varsinkin saamelaistutkijoita, ja väittely tapahtui pohjoissaameksi ensimmäisen kerran Helsingin yliopistossa. Leksiota saattoi kuitenkin seurata heijastettuna myös suomeksi, ja vastaväittäjä tiivistä esityksensä keskeisiä kohtia yleisölle englanniksi. Olthuisin, Kivelän ja Skutnabb-Kankaan muita alkuperäiskansoja ajatellen englanniksi kirjoittaman teoksen julkistustilaisuus taas pidettiin saamelaisten kotiseutualueella Inarin Sajoksessa, saamelaiskulttuurin keskuksessa. Niinpä tilaisuudessa käytettiin puheenvuoroja varsinkin inarinsaameksi, pohjoissaameksi ja koltansaameksi, mutta lisäksi puhuttiin myös suomea ja vähän englantiaakin. Suomalaisen yliopistomaailman yksikieliseen englannin käyttöön verrattuna näissä tapahtumissa tuntui olevan asennetta: itse-tuntoista, avointa ja positiivista voimaa. Se lupaa hyvää saamen kielille.

LEA LAITINEN
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- AMERY, HEATHER 2011: *Vuosmuš tuhháát säännid anarâškielân*. Käännös Anna Mari Kalla & Pia Nikula. Inari: Saamelaiskäräjät.
- ANDERSON, BENEDICT 2007 [1983]: *Kuvitelut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Suomentanut Joel Kuortti. Tampere: Vastapaino.
- HINTON, LEANNE (with M.Vera, N. Steel and the Advocates for Indigenous California Language Survival) 2002: *How to keep your language alive. A commonsense approach to one-on one language learning*. Berkeley: Heyday Books.
- ILO 169. Geneva: International La-

- bour Organization 1989. http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_ILO_CODE:C169.
- ITKONEN, ERKKI 1986–1991: *Inarilappisches Wörterbuch I–IV*. Herausgegeben von Erkki Itkonen unter Mitarbeit von Raija Bartens und Lea Laitinen. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XX, 1–4. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- JUUSO, ANNI-KRISTIINA 2014: *Gii jáhkát don leat? Gii leat sábmelaš? Oikeudellisen saamelaismäärittelmän vaikeudesta alkuperäiskansan olemassaoloon*. Oikeustieteen pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto.
- LEHTOLA, VELI-PEKKA 1997: *Saamelaiset. Historia, yhteiskunta, taide*. Inari: Kustannus-Puntsi.
- 2012: *Saamelaiset suomalaiset – kohtauksia 1896–1953*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEHTOLA, VELI-PEKKA – LÄNSMAN, ANNI-SIIRI 2012: Saamelaisliikkeen perintö ja institutionalisoitunut saamelaisuus. – Veli-Pekka Lehtola, Ulla Pielä & Hanna Snellman (toim.), *Saamenmaa. Kulttuuritieteellisiä näkökulmia* s. 13–35. Kalevalaseuran vuosikirja 91. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MATTUS, ILMARI 1996: *Čovjäävrist Kaamásán. Syysjärveltä Kaamaseen*. Inari: Anaráškielä servi.
- MOROTTAJA, PETTER – KUUVU, PETRA – OLTHUIS MARJA-LIISA 2014a: *Kieläkyeimi I*. 3. painos. Sämitigge 2011.
- 2014b: *Kieläkyeimi I. Harjoitukset. Pargokirje*. 3. painos. Sämitigge 2011.
- NICKUL, ERKKI 1968: *Suomen saamelaiset vuonna 1962. Selostus Pohjoismaiden saamelaisneuvoston suorittamasta väestöntutkimuksesta*. Tilastotieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- OLTHUIS, MARJA-LIISA 2003: Uhanalaisen kielen elvytys. Esimerkkinä inarinsaame. – *Virittäjä* 107 s. 568–579. http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2003_529.pdf.
- 2007: *Inarinsaamen lajinnimet. Lintujen ja sienten kansannimitysten historiaa ja oppitekoisten uudisnimien muodostuksen metodiikkaa*. Ivalo: Anaráškielä servi.
- PASANEN, ANNIKA 2003: *Kielipesä ja revitalisaatio. Karjalaisten ja inarinsaamelaisien kielipesätoiminta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Suomalais-ugrilainen laitos.
- 2010: Kieläpierväl, hallelujah! ('Kielipesä, hallelujah!'). Blogissa *Tutkimusretkellä. Yliopisto-lehti tutkijoiden matkassa* 7.6.2010. <http://blogs.helsinki.fi/t-retki/2010/06/07/kielapierval-hallelujah-kielipesa-hallelujah/>.
- RASMUS, MINNA 2008: *Bággu vuolgit, bággu birget. Sámemánáid ceavzinstrategiijat Suoma álbmotskuvlla ásodagain 1950–1960-logus*. Publications of Giellagas Institute 10. Oulu: Oulun yliopisto.
- Saamen kielilaki* 2004. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20031086>.
- SILVERSTEIN, MICHAEL 2000: Whorfianism and the linguistic imagination of nationality. – Paul V. Kroskrity (toim.), *Regimes of language. Ideologies, politics, and identities* s. 85–138. Santa Fe: School of American Research Press.
- Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:7. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/tro7.pdf?lang=en>.
- VALKEAPÄÄ, NILS-ASLAK 1971: *Terveisiä Lapista. Pamfletti*. Helsinki: Otava.